Acta Baltico-Slavica

Acta Baltico-Slavica, 49
Warszawa 2025

Article No. 3350
DOI: 10.11649/abs.3350
Citation: Kozłowska-Doda, J. (2025). Mikrotoponimia wsi Wojkuńce i Składańce w rejonie werenowskim na Białorusi (na materiale zebranym na przełomie XX i XXI wieku). *Acta Baltico-Slavica*, *49*, Article 3350. https://doi.org/10.11649/abs.3350

Jadwiga Kozłowska-Doda
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin
jadwiga.kozlowska-doda@mail.umcs.pl
https://orcid.org/0000-0001-7567-178X

Mikrotoponimia wsi Wojkuńce i Składańce w rejonie werenowskim na Białorusi (na materiale zebranym na przełomie XX i XXI wieku)

1. Zarys dziejów osadnictwa współczesnej Werenowszczyzny

Osadnictwo w rejonie werenowskim na Białorusi było przedmiotem rozważań etnologów i historyków (np. Jurkiewicz, 1994; Ochmański, 1986; Внуковіч, 2010). Polski historyk J. Ochmański szacował, że w XIII–XIV wieku ludność zachodniobałtycka przywędrowała w czterech falach na ziemie litewskie i mogła liczyć około 5 tysięcy osób – byli to głównie jeńcy z pruskiej Skalowii[1] i nastąpiło to za czasów Kiejstuta, tj. w drugiej połowie XIV wieku (Ochmański, 1986, s. 73). Obszar osadniczy miał leżeć między Raduniem a Pielasą. Wójtostwo skolwieńskie zostało opisane w 1765 roku w inwentarzu starostwa borciańskiego, do którego należały także wójtostwa: pielaskie, odległe poniemuńskie oraz horodeńskie ze wsiami Składańce, Wajkuny, Porojście.

[1] K. Garszwa oszacował liczbę jeńców uprowadzonych wówczas na Litwę na 2–6 tysięcy (Гаршва, 1990, s. 114).

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2025.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

Właśnie tereny ostatniego wójtostwa[2] są przedmiotem niniejszego artykułu. Nie ma wątpliwości, że wymienione Wajkuny (por.: SGKP, 1880–1902, t. 13, s. 751)[3] to Wojkuńce (błr. Вайкунцы). Nazwę starostwa wiąże się z historyczną pruską ziemią Barcją (Bartą). Obowiązkiem ludności pochodzącej z Barcji było budowanie i naprawianie mostów oraz przepraw przez rzeki i tereny podmokłe, stąd ich osiedlenie na nisko położonych obszarach w pobliżu rzek[4] (por. Ochmański, 1972, 1986).

Białoruski etnolog J. Wnukowicz na podstawie średniowiecznych kronik i latopisów stwierdził, że mieszkańcy Barcji (Barty) przeciwstawiali się Krzyżakom, o czym świadczą powstania w latach 1240–1249 oraz 1260–1274, i dlatego zaryzykował tezę o ich dobrowolnej emigracji na ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego (Внуковіч, 2010, s. 42)[5]. Przekonanie o oporze Prusów podziela także polska badaczka A. Dobrosielska, tłumacząc go zarówno aspiracjami wolnościowymi tego ludu, jak i jego niechęcią do Krzyżaków (Dobrosielska, 2013, ss. 477–478).

T. Sudnik w latach osiemdziesiątych XX wieku odnotowała w wielu wsiach badanego terenu nazwiska wymieniane w inwentarzu starostwa borciańskiego z roku 1765: Radziulis, Vilbikas, Juszka, Ladisius, Mindziulis, Kauza, Rakutis, Kruopis, Tunkelis, Doda[6] (Судник, 1980, ss. 187–188).

2. Przynależność administracyjna wsi i liczba ludności

Składańce sąsiadują z Wojkuńcami, ale to sąsiedztwo nie jest bezpośrednie, osady oddziela bowiem rzeka Dzitwa i błotniste tereny. Od 1840 roku wsie należały do powiatu lidzkiego guberni wileńskiej (wcześniej do guberni grodzieńskiej) Imperium Rosyjskiego. Były wioskami włościańskimi: Wojkuńce w 1864 roku liczyły 70 dusz rewizyjnych, brak informacji o liczbie domów i wszystkich mieszkańców u schyłku XIX wieku (SGKP, 1880–1902, t. 13, s. 751), Składańce w 1864 roku liczyły 81 dusz rewizyjnych, zaś pod koniec dziewiątej dekady XIX wieku – 25 domów i 204 mieszkańców katolików (SGKP, 1880–1902, t. 10, s. 680).

---

[2] Jak pisał J. Ochmański, nazwane tak od wsi Horodyszcze (Ochmański, 1972), co budzi wątpliwości z uwagi na odległą lokalizację. Zapewne ma to związek raczej z osadami Horodno i Horodenka leżącymi niedaleko, około 3 km na północny wschód.

[3] Por.: Wajkuny, wieś pow. wiłkomierskiego, gm. Dubiejki (SGKP, 1880–1902, t. 13, s. 751).

[4] Obie wsie leżą nad rzeką Dzitwą.

[5] J. Wnukowicz pisał o wielu przywilejach przesiedleńców (Внуковіч, 2010, s. 47): płacili jedynie niewielki czynsz, byli natomiast m.in. zwolnieni z pańszczyzny, tj. obowiązku prac na rzecz ziemianina.

[6] W okolicy nadal występują następujące nazwiska: Wilbik, Juszka, Ładysz, Kowza itd., a nazwisko Doda pod koniec XX wieku nosiło w Wojkuńcach jeszcze siedem rodzin. W Składańcach występują obecnie nazwiska Juszka oraz Ładysz.

W latach 1927–1933 w Wojtkuńcach (oficjalna nazwa wsi Wojkuńce, por. Chomiński & Bednarczuk, 2010, s. 238) mieszkało od 26 do 50% ludności litewskiej, ogółem 216 mieszkańców, tymczasem w spisie Platera[7] wieś ta figurowała jako miejscowość (176 mieszkańców) we włości litewskiej. Według spisu Platera w Składańcach mieszkały 142 osoby, również we włości litewskiej (Anonim, 1898, s. 66). Z danych O. Chomińskiego wynika, że Składańce należały do miejscowości przeważnie lub w dużym stopniu litewskich, mieszkać tu miało od 51 do 90% ludności litewskojęzycznej, naliczono wówczas 322 osoby[8] (Chomiński & Bednarczuk, 2010, s. 237).

W latach 1921–1939 obie wsie należały do gminy Raduń w powiecie lidzkim (województwo nowogródzkie) II Rzeczypospolitej. W Wojkuńcach odnotowano wówczas 217 osób, wszystkie wyznania rzymskokatolickiego, z nich tylko 2 osoby zadeklarowały narodowość inną niż polska (*Skorowidz miejscowości*, 1923, s. 27). Tymczasem w Składańcach z 288 osób, katolików, 24 podały narodowość polską, 14 – białoruską i aż 250 – inną (*Skorowidz miejscowości*, 1923, s. 26). W materiałach nie ma informacji, o której (których) narodowości (-ach) jest mowa. Można przyjąć, że wszyscy byli Litwinami (tj. litewskojęzycznymi na co dzień, ponieważ nie można ze stanowczością twierdzić, że mieli wówczas litewskie poczucie narodowościowe).

Po II wojnie światowej obie wsie znalazły się w gminie Raduń, błr. Радунь (raduńska rada miasteczkowa) w rejonie raduńskim obwodu baranowickiego, od 1962 roku – w rejonie werenowskim obwodu grodzieńskiego.

W 2004 roku w Wojkuńcach mieszkało 110 osób, a zamieszkałych domów było 45 (Пашкоў, 2004, s. 519). W 2009 roku zanotowano 86 mieszkańców, w 2019 – jedynie 36 (*Колькасць насельніцтва*, b.d.). Obecnie liczba ludności jeszcze bardziej zmalała. Ten drastyczny spadek został spowodowany wyjazdami młodszych mieszkańców do większych miejscowości i śmiercią najstarszego pokolenia.

Wieś Składańce w 2004 roku zamieszkiwało 67 osób w 34 domach (Пашкоў, 2004, s. 574). W 2009 roku odnotowano tam 37 osób, w 2019 – tylko 23 (*Колькасць насельніцтва,* b.d.). W 2019 roku podczas badań terenowych poświadczono istnienie tylko 14 domów mieszkalnych. Zatem ta osada wyludnia się w jeszcze szybszym tempie niż Wojkuńce.

Obecnie ludność obu wsi ma polską świadomość narodową (*Paliak*ˈ*i*/*Paliaki*), choć w Składańcach respondenci opowiadali o pojedynczych osobach, które dawniej uważały się za Litwinów i wyjechały na Litwę, jednak, jak twierdzili, były to wyjątkowe sytuacje (badania własne).

Cała społeczność wiejska w większym lub mniejszym stopniu zna język rosyjski, młodzież chętnie wykorzystuje w komunikacji rosyjskie słownictwo. Jednocześnie

[7] Marszałek szlachty guberni wileńskiej A. Plater zarządził w 1890 roku spis ludności z uwzględnieniem m.in. języka komunikacji codziennej.

[8] Zestawienie obu spisów ujawnia spore rozbieżności w liczbie mieszkańców tej wsi.

warto podkreślić, że mowa nawet najmłodszych generacji zdradza elementy białoruskiej fonetyki, morfologii i składni.

Potwierdza się spostrzeżenie N. Tuomienė:

> Osobliwość sytuacji socjolingwistycznej jest uwarunkowane tym, że w ciągu ostatniego stulecia w szeregu miejscowości dokonało się przejście od dwujęzyczności litewsko-białoruskiej (z przewagą języka litewskiego) do wielojęzyczności z przeważającym językiem białoruskim. […] Miejscowa gwara litewska została praktycznie wyparta z codziennej komunikacji miejscowej ludności[9] (Tuomienė, 2020, s. 66).

Gwara litewska skazana jest w rej. werenowskim na zaniknięcie, może poza okolicami Pielasy, w której do niedawna działała szkoła z litewskim językiem wykładowym[10] i stowarzyszenie Gimtinė [Ojczyzna][11].

3. Tożsamość i mowa ludności Wojkuńców i Składańców

Wspomniane na wstępie artykułu osadnictwo ludności borciańskiej, mimo że bardzo odległe w czasie, pozostawiło ślad w gwarze białoruskiej. To nią posługuje się dziś lokalna ludność. Formę *barciakie*[12] jako nazwę mieszkańców zapisano we wsi Śmilginie Stare (*Słownik gwar białoruskich północno-zachodniej Białorusi…* – СБГП, 1979–1986, t. 1, s. 172). Notuje ją oraz inne formy gwarowe (*borci*, *barciak'i*) także T. Sudnik[13] (Судник, 1978, s. 132) oraz J. Wnukowicz (Внуковіч, 2010, s. 50). Jeszcze kilka dekad temu w odczuciu samych *borciaków* istniały różnice pomiędzy nimi a litewskojęzyczną i białoruskojęzyczną ludnością, które polegać miały na charakterystycznych osobliwościach mowy. Współcześnie trudno sprecyzować, o jakie osobliwości chodzi. W wielu wsiach, jak twierdzi Wnukowicz, bliższa *borciakom* jest tożsamość litewska (por.: Внуковіч, 2010, ss. 50–51), jednak podczas badań przeprowadzonych na przełomie

---

[9] Tłumaczenie własne – J.K.-D.

[10] Szkoła Podstawowa w Pielasie była pierwszą na Białorusi szkołą z litewskim językiem wykładowym. Założono ją w 1992 roku. W roku 2021/2022 uczyło się tu 120 uczniów, nauczało 23 nauczycieli, 11 z nich było obywatelami Litwy. Szkoła była finansowana przez Ministerstwo Edukacji Litwy. W kwietniu 2022 roku rząd Białorusi zdecydował o likwidacji nauczania języka litewskiego („*Парушаюць міжнародныя абавязкі*", 2022).

[11] W Żyrmunach funkcjonował Klub Litwinów.

[12] Forma gwarowa z akaniem i akcentem oksytonicznym. Por.: część *borciów*, czy też *borciaków*, migrowała na ziemie białoruskie (obecnie rej. brasławski, oszmiański, werenowski, mostowski, lidzki, wołkowyski i baranowicki na Białorusi), jednak asymilowała się z Białorusinami i Litwinami. W rejonie werenowskim pod koniec XX wieku odnotowano też wyraz *barciak* [*барцяк*] w znaczeniu 'leśny duch, mieszkaniec lasu' (Шамякін, 1989, s. 575), którego występowania podczas badań nie potwierdzono.

[13] Badaczka podkreśla, że określenia te miały pejoratywne konotacje. Z wypowiedzi zanotowanej w słowniku gwarowym wynika, że nie jest to określenie używane przez samą ludność, tylko sąsiadów (СБГП, 1979–1986, t. 1, s. 172).

XX i XXI wieku nie stwierdzono ani w Wojkuńcach, ani w Składańcach, by obecnie mieszkańcy utożsamiali się z Litwinami (badania własne).

Ludność obu wsi jest wyznania rzymskokatolickiego. Znane są konflikty z powodu języka kazań (litewski/polski) w kościele w Osowie oraz w Raduniu i Naczy przypadające na pierwszą i drugą dekadę XX wieku (Górski, 1970, s. 83 i badania własne), prawdopodobnie były one podsycane przez księży Litwinów[14] (Kozłowska-Doda, 2021, ss. 198–201).

Większość mieszkańców w wieku starszym i średnim w obu wsiach nie ma problemu ze zrozumieniem języka polskiego, który nadal pozostaje językiem liturgii kościelnej w parafii pw. św. Jerzego w Osowie, do której należą Wojkuńce, i parafii Matki Bożej Różańcowej w Raduniu (należą do niej Składańce). Obecnie kompetencja językowa w zakresie posługiwania się polszczyzną przez młodsze generacje jest słaba, np. w nauczaniu dzieci religii księża wykorzystują także język białoruski oraz rosyjski (nieraz w wersji lokalnej). Przyczyn należy szukać w nieprzestrzeganiu praw mniejszości narodowych na Białorusi.

Gwara białoruska, którą obecnie mówi na co dzień miejscowa ludność, należy do grupy gwar środkowobiałoruskich (Яшкін, 2004, s. 472). Mają one charakter przejściowy, funkcjonują pomiędzy dwoma głównymi dialektami białoruskimi: północno-wschodnim i południowo-zachodnim (por. Крывіцкі, 2003, ss. 197–200). Większość cech językowych miejscowej gwary jest wspólna z gwarami grodzieńsko-baranowickimi dialektu południowo-zachodniego (por. Крывіцкі, 2003, s. 179). Położenie terenu badań w północno-zachodniej strefie dialektalnej wskazuje na to, że miejscowe gwary białoruskie funkcjonują w stałym kontakcie z innymi gwarami: polskimi i litewskimi (Крывіцкі, 2003, s. 217). Gwary białoruskie powstały tu w dużym stopniu na podłożu litewskim. Slawizacja ludności litewskojęzycznej wynikała z niskiego prestiżu litewszczyzny, uważanej za język prostych chłopów (por. Marcinkiewicz, 2003, s. 35). W 1936 roku lidzki krajoznawca M. Szymielewicz pisał o „zaledwie kilku wioskach" (Szymielewicz, 1936, s. 6), wśród nich wymieniał Wojkuńce i Składańce, w których można było usłyszeć mowę litewską. Już wówczas nie uczono dzieci języka litewskiego (Bednarczuk, 1999, s. 99). Dwuetapowy proces samoczynnej polonizacji ludności litewskojęzycznej – za pośrednictwem białoruszczenia się – dostrzegał L. Wasilewski (1925, s. 67). O motywacjach polonizacji językowej chłopów litewskojęzycznych pisała H. Turska. Badaczka widziała w przechodzeniu najpierw na białoruski powody praktyczne, a później – na polski – zarówno względy praktyczne, jak i dążenie do awansu; jednocześnie Turska nie wykluczała bezpośredniego przejścia z języka litewskiego na polszczyznę (Turska, 1982, ss. 37–40). W Wojkuńcach i Składańcach ten samorzutny

[14] Więcej na ten temat będzie można stwierdzić po analizie archiwaliów, do których autorka dotarła w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym (Lietuvos centrinis valstybės archyvas) w Wilnie. Nie zostały one jeszcze opracowane.

proces został zatrzymany przez politykę językową rządu sowieckiego po II wojnie światowej mimo bardzo wysokiego prestiżu polszczyzny w środowisku miejscowej ludności (badania własne).

O zróżnicowaniu języków bałtyckich W. Smoczyński (2001) napisał: „Języki bałtyckie dzieli się na gałąź zachodnią, reprezentowaną przez język pruski oraz relikty języka Jaćwingów, i gałąź wschodnią, litewsko-łotewską […]" (s. 31). Dlaczego więc nie mówi się współcześnie o języku pruskim na Werenowszczyźnie, tylko o litewskim? Otóż niektórzy badacze sądzą, że Prusowie „zostali spolonizowani i zlituanizowani", a na początku XVIII wieku większość Prusów wymarła z powodu chorób, co spowodowało zanik języka pruskiego (Dzenis, 2016), zaś inni utrzymują, że pruscy osadnicy wykazali odporność na asymilację, a w słowiańskim otoczeniu ich odrębność zarysowała się jeszcze wyraźniej (Jurkiewicz, 1994, s. 243). Można sądzić, że najpierw asymilowali się w otoczeniu litewskim, a później gwarę litewską, utrudniającą komunikację z ludnością słowiańską, porzucili dla białoruskiej. Jeszcze w latach siedemdziesiątych – na początku osiemdziesiątych XX wieku w Wojkuńcach można było spotkać osoby mówiące po litewsku oraz przynajmniej rozumiejące ten język (na podstawie relacji i autopsji). Obecnie gwara litewska w Wojkuńcach nie jest używana, nikt też nie rozumie języka litewskiego. Respondenci zgodnie twierdzą, że w latach osiemdziesiątych XX wieku także w Składańcach tylko najstarsi rozumieli język litewski.

Tymczasem dawne lituanizmy, które przedostały się do gwary białoruskiej, występowały pod koniec XX wieku także w mowie młodzieży szkolnej, np. *rauď'onik* 'koźlarz czerwony [Leccinum aurantiacum]', *miszk'iń* 'koźlarz babka [Leccinum scarbum]', *skiarst'uwia* 'częstowanie świeżym mięsem po zabiciu świni', *żyłguc'i* 'wierzba', *marg'ula* 'imię łaciatej krowy', *b'uksa* 'krowa bez rogów', *bużucz'ok* 'o małym dziecku' itd. (wyrazy znane są autorce z gwary białoruskiej). W Wojkuńcach w gwarze białoruskiej jeszcze pod koniec XX wieku w pokoleniu starszym występowało zjawisko braku rodzaju nijakiego, zamiast niego używano rzeczowników męskich (por. Kozłowska-Doda, 2021, ss. 118–119, 294–295), współcześnie w języku pokolenia średniego to zjawisko jest nieobecne[15].

Według różnych podziałów dialektalnych wyspowa gwara litewska Werenowszczyzny jest różnie klasyfikowana: zgodnie ze starszą typologią A. Salysa i K. Jauniusa (1933) odnoszono ją do dialektu zachodniodzukskiego (por.: Mikulėnienė, 2018, s. 121), obecnie, według nowszej klasyfikacji Z. Zinkevičiusa i A. Girdenisa (1965), do południowoauksztajckiego (Girdenis & Zinkevičius, 1966, ss. 139–147). Podobnie W. Smoczyński (2001, s. 57) odnosi wszystkie wyspy litewskie na terenach białoruskich do narzeczy auksztajckich. W gwarze litewskiej w rejonie werenowskim T. Sudnik poświadczyła m.in. *sakanie*, tj. wymowę *s*, *z* zamiast *š*, *ž*, która uchodzi za zachodnio-

[15] W. Smoczyński (2001, s. 32) traktuje utrzymanie neutrum jako archaizm pruski, tymczasem formy męskie i żeńskie jako innowację litewsko-łotewską.

bałtycki archaizm fonetyczny (Судник, 1980, s. 184). Poza tym samogłoski nosowe *ą*, *ę* oddawane tu były jako *u*, *i*, pod wpływem białoruskim występowało w gwarze *dziekanie* i *ciekanie* (Garšva, 2002, ss. 566, 569).

4. Cele opracowania

Celem niniejszej publikacji jest analiza, czy i w jakim stopniu substrat językowy oraz różnorodne kontakty językowe i wpływy kulturowe znalazły swoje odbicie w miejscowej toponimii, a także sprawdzenie, czy da się prześledzić zmiany w zakresie mikrotoponimii w czasie.

5. Materiał onimiczny

Materiał do artykułu został zebrany przez autorkę w Wojkuńcach w 1997 roku od trzech informatorów – dwóch mężczyzn (ur. 1925 i ur. 1940) oraz kobiety (ur. 1940). Wszyscy pochodzili z tej miejscowości, ich rodzice również byli autochtonami. Pozyskana podczas badań baza materiałowa liczy 42 nazwy terenowe opisujące łąki, lasy, pastwiska, pola itd. Po 20 latach, w 2017 roku, podobnych eksploracji dokonano w Składańcach. Przeprowadzono rozmowy z trzema informatorami – dwoma mężczyznami (ur. 1929 i ur. 1955) oraz kobietą (ur. 1931) pochodzącymi z tej wsi – i zanotowano 20 mikrotoponimów; dwie nazwy występują w obu wsiach (*Rojst* i *Szył'y*), choć odnoszą się one do różnych desygnatów.

Rozmowy w obu przypadkach toczyły się w gwarze białoruskiej.

Definicję mikrotoponimów (regionalnej mikrotoponimii) przyjmuję za R. Mrózkiem. Rozumie on je jako nazwy obiektów, które

> cechuje synchronicznie nieosiedleńczy charakter (charakter miejsc niezamieszkanych w fazie nominacyjnej), a więc głównie obiektów lądowych (pól, łąk, lasów itd.), a także lokalnych obiektów wodnych (wód stojących: stawów, i bieżących: potoków), w sferze nazewniczej powiązanych systemowo wzajemnymi relacjami w lokalnie wyznaczonym kontekście onimicznym i eksponowanych w środowiskowym ograniczeniu komunikatywno-funkcyjnym (Mrózek, 1990, s. 3).

W nowszej literaturze wyraźnie rozgranicza się nazwy miejsc niezamieszkałych i zamieszkałych (*subsystem anojkonimiczny/mikrotoponimiczny* i *subsystem ojkonimiczny* w terminologii R. Mrózka; Mrózek, 2016, s. 22).

Wbrew pozorom nazwy typu *Siadziba Dody*, *Na Antasiuka* lub *Kaziulici* nie stanowią dziś nazw obiektów zamieszkałych. Są to albo tereny przyległe do obiektów zamieszkałych, albo nazywają miejsca, gdzie niegdyś znajdowały się takowe, lecz obecnie

z powodu wyludnienia nikt tam już nie mieszka (czasem nie ma tam ani budynków, ani drzew). R. Mrózek również potwierdza występowanie nazw o szerszym zakresie, obejmujących obiekty ojkonimiczne i anojkonimiczne (np. w przypadku nazw osad zanikłych) (Mrózek, 2016, s. 23).

6. Badania nad mikrotoponimią na pograniczu słowiańsko-bałtyckim

Jako badaczy zajmujących się studiami nad nazwami miejscowymi w pasie kontaktów słowiańsko-bałtyckich w slawistyce polskiej warto wymienić np.: A. Obrębską-Jabłońską (np. Obrębska-Jabłońska, 1969), M. Kondratiuka (np. Kondratiuk, 1974, 1985, 1995), W. Smoczyńskiego (Smoczyński, 1984), A. Filinowicz (2018). Badania nad nazwami pól, łąk, lasów, różnego typu nieużytków itd. na Białorusi podjęto w latach sześćdziesiątych XX wieku i kontynuuje się je do tej pory, w tym eksploracje dotyczące pogranicza słowiańsko-bałtyckiego (por.: Бірыла & Ванагас, 1968; Вярэніч & Янкоўскі, 1970; МБ, 1974; Русакевич, 1973 itd.). Stosunkowo niedawno opublikowano wykaz nazw terenowych z gminy Poleckiszki (poleckiska rada wiejska), błr. Паляцкішкі (Садоўская & Савіцкая, 2012). Funkcjonowaniem oficjalnych i lokalnych nazw własnych na terenie gminy Pirogańce, błr. Пераганцы (pirogańska rada wiejska) zajmuje się N. Tuomienė (2020).

Nadal jednak istnieją obszary, na których nie przeprowadzono kompleksowych badań nad regionalną mikrotoponimią, np. tereny dawnego zachodniobałtyckiego osadnictwa mieszkańców pruskich ziem Skalowii i Barty, dlatego w niniejszym artykule skupiono uwagę na nazwach funkcjonujących w dwóch małych wsiach w rej. werenowskim na Białorusi (dawny pow. lidzki). Prace wymienionych wyżej badaczy stanowiły podstawę teoretyczną i metodologiczną niniejszych badań.

7. Słownik mikrotoponimów

Kompozycja artykułu słownikowego wygląda następująco: nazwa gwarowa (we wszystkich formach gwarowych mikrotoponimów akcent jest zaznaczony jako ˈ), lokalizacja, pochodzenie, semantyka i motywacja nazwy (wynika z informacji uzyskanych podczas badań terenowych, z autopsji oraz na podstawie wybranej literatury). W celu uniknięcia etymologii ludowej każde pozyskane podczas badań wyjaśnienie rozmówców zostało zweryfikowane na podstawie literatury przedmiotu. Akcenty w wyrazach litewskich zaznaczono tylko i wyłącznie wtedy, gdy podawały je słowniki, z których korzystano.

Akam'ona (Акамóна) – teren w S. Rozmówcy nie wskazali konkretnej lokalizacji. *Akamõnas* ‘ekonom, oficjalista dworski dozorujący robotników w polu’ z błr. gw. *akamón*, *-a*, to zaś z dawn. *akanóm*, -a (stbłr. *окономъ*). Lit. *akanõmas* < błr. *akanóm* ‘rządca w majątku’ (por. Otrębski, 1932, s. 5; SEJL, 2016, s. 10; ЭСБМ, 1978–, t. 1, s. 100).

Alszyn'a (Альшыня́) – miejsce wokół chutoru pod olszyną, znajduje się na północ od W.; błr. *альшын'а* (pol. *olszyna*). Por. Садоўская і Савіцкая (2012, s. 129); Filinowicz (2018, s. 34).

Ażar'ejci (Ажарэ́йці) – las w S. w kierunku płn.-wsch. Kiedyś w tym miejscu był pożar (z relacji). Lit. *ažaràičai*[16] zanotowano w St. Śm. (МБ, 1974, ss. 14–15). Las o podobnej nazwie – Ażarejki (ажарэ́йкі) – istnieje w okolicach Poh. (badania własne) oraz w P. (Садоўская & Савіцкая, 2012, s. 129).

Baci'an (Бацян) – łąka, na której kiedyś rosło drzewo, a na nim znajdowało się gniazdo bociana, na północ od W.; por. błr. gw. *бацян*, pol. *bocian*.

Biandr'owia (Бяндро́вя) – porośnięte krzewami tereny w S. obok siedziby rodziny Preplaska (znane jako *Kaziulici*). Południowy wschód wsi. Z lit. *bendrovė* ‘wspólna łąka, którą razem koszą mieszkańcy, a później dzielą siano’; por. lit. *bendrovė* ‘wspólnota, gromada’ (LVGDB, b.d.); lit. *bendras* ‘wspólny’, *bendrai* ‘razem, wspólnie’. W gwarach słowiańskich semantycznymi odpowiednikami są nazwy *Hramadnie*, *Hrumadnie*, *Ogólne* itd. ‘grunty wspólnego korzystania’ (Filinowicz, 2018, s. 64; Kondratiuk, 1985, s. 90).

Biar'eznik (Бярэ́знік) – niewielki las z przewagą młodej brzozy, na północ od W., z błr. *бярэзнік* ‘zagajnik brzozowy, zarośla z brzóz’, pol. *brzeźniak*, por. błr. бяроза. Por. Filinowicz (2018, s. 65).

Ducht (Духт) – na zach. od W., granica wsi od drogi do lasu Gudzinki; n. dwuznaczna: albo z pol. *dukt* ‘linia, droga przez las w prostej linii wycięta’ (SWil, 1861, cz. 1, s. 261), por. lit. *duktas* ‘przesieka w lesie’, uważane za pożyczkę z pol. (LKŽ, b.d.), albo w związku z lit. hydronimami *Dūkšta, Dukstyna, Dūkštas* itd., które A. Vanagas wiąże z łot. *duksts* ‘błoto, błotniste miejsce’ oraz lit. *dūksinas* ‘brudny’ (Vanagas, 1981, s. 95). Obecnie trudno dokładnie ustalić dawne osobliwości topograficzne terenu, ingerencja człowieka w środowisko oraz warunki klimatyczne spowodowały osuszenie obszaru, a lasu obecnie w tym miejscu nie ma.

Dzierżabi'ala (Дзержабя́ля) – odnosi się do wsi S., respondenci pamiętali nazwę z dzieciństwa (była używana przez ich rodziców), mieli problem z lokalizacją. Być może ma związek z lit. *Daržabalė* < lit. *daržas* ‘działka przydomowa dla warzyw, niewielka działka ziemi’ i lit. *balà* ‘grząskie miejsce, zwykle z wodą stojącą, błoto; kałuża’; *Diržabalė* ‘podmokłe miejsce’ (LVGDB, b.d.).

Gidr'uciszki (Гідру́цішкі) – łąka, położona na północ od W. Zeslawizowany sufiks *-iszki* z lit. *-iškiai*, *-iškės*, *-iškis*, *-iškė* jest typowym przyrostkiem nazw miejscowych

[16] Lit. *ežeráičiai* ma związek z lit. *ẽžeras*, lit. gw. *ãžeras*, *ãžaras* ‘jezioro’ (por. SEJL, 2016, s. 278).

z pogranicza bałtycko-słowiańskiego (por. Kondratiuk, 1974, s. 276; Safarewicz, 1947, 1956). Sufiksy te wiążą się najczęściej z nazwą grupy ludzi powstałą od nazwy miejsca zamieszkania lub imienia ich przodka albo z nazwą miejscowości utworzonej od nazwiska lub imienia właściciela (Бірыла & Ванагас, 1968, s. 12; Бубновіч & Сіплівеня, 2012, s. 51). N. dwuznaczna. Prawdopodobnie od nazwiska lit. *Giedrutis*; por. też lit. nazwisko *Giedra*, suf. *-ut-* (Vanagas, 1981, s. 115). Ewentualnie por. nazwę botaniczną *giedrùtis* (nazwa pewnego kwiatu ogrodowego) (SEJL, 2016, s. 321).

G'ira (Гі́ра) – liściasty las, ciągnący się wzdłuż wsi W. na północ od niej, por. lit. *girià* 'las, puszcza' (Kondratiuk, 2016, s. 670; SEJL, 2016, s. 329; Лаучюте, 1982, s. 103).

Gudz'inki (Гудзі́нкі) – iglasty las na zachód od wsi W. oraz przyległe do niego zabudowania. Nazwa występuje też w formie *Gudziszki*. Przypuszcza się, że utworzono ją od lit. nazwiska *Gùdas* (< lit. apelatyw *gùdas* 'obcy')[17] + formant *-iszk-*. Autorzy *Mikrotoponimii Białorusi* odsyłają do *Kartoteki litewskich nazw geograficznych* oraz *Kartoteki litewskich nazwisk*. Nazwę *Gudziszki* odnotowano też w rej. iwiejskim (МБ, 1974, s. 66). Jak twierdził informator, nazwa *Gudzinki* ma pochodzić od nazwiska *Gudziński*, który w tym lesie mieszkał, przy czym podkreślił, że był to Żyd. Budowa słowotwórcza wskazuje jednak raczej na pochodzenie nazwiska od n. terenowej.

Guj'el (Гуе́ль) – niewielki las na środku pastwiska, na południowy wschód od wsi W.; n. niejasna, być może ma związek z lit. *gùiti* 'wypędzać, wyganiać skąd', 'pokrzykiwać, łajać, besztać' (SEJL, 2016, s. 379).

Har'a (Гара́) – dwa pagórki w W., kopano tam żwir i piasek, por. błr. *гара* 'wzgórze, góra'. C. Łapicz twierdzi, że ta nazwa może mieć także przenośne znaczenie: 'nieurodzajna część pola, położona na jakimś wzniesieniu, pole nienadające się do uprawy lub w ogóle pole na podwyższeniu' (por.: Łapicz, 1973, ss. 58–59; 1981, ss. 13–14). Notuje: Filinowicz (2018, s. 138). Por. inne n. tego miejsca: *Łysaja Hara*, *Karier*, *Żwirounia*.

'Iżdżygini (І́жджыгіні) – miejsce w lesie Gira (jego wsch.), w W., kiedyś wypalone, obecnie porośnięte łozą. Odpowiednik w gw. białoruskich nieznany, może związane z lit. *dègti*, *degù* (wariant *dengù*), *degiaũ* 'palić się, stać w ogniu, płonąć, gorzeć'; 'palić, grzać (o słońcu)'; 'być gorącym (o kaszy, herbacie)'; 'gnić (o wilgotnym ziarnie, koniczynie)'; „**deg-/*dig-* uległo w słowiańskim asymilacji w **geg-/*gig-*, skąd psł. **žeg-/*žĭg-*" (SEJL, 2016, s. 194).

Kala kancaw'oha (Каля канцавóга) – miejsce na końcu zwartej wsi W., w kierunku wschodnim; z błr. *канцавы* 'ten, który mieszka w ostatnim domu, na końcu wsi'.

Kal'ektar (Калéктар) – centralny rów, łączący rowy wykopane równolegle do rzeki i wpadający do Dzitwy, na południowy wschód od wsi W. Z błr. *калектар*, ros.

[17] W. Smoczyński przywołuje derywaty od *gùdas*: *gudijà* 'miejsce, gdzie mieszka wielu Białorusinów', *gùdiškas* 'białoruski', *gùdiškai*, przysłówek 'po białorusku' (SEJL, 2016, ss. 378–379). Nazwa może wskazywać na lokalizację kilku domów zamieszkałych przez ludność białoruskojęzyczną (inaczej mówiącą) znajdującą się w otoczeniu większości litewskojęzycznej.

коллектор ‘szeroki rów lub rura służąca do zbierania odpływów z innych rowów lub rur’.

Kariˈer (Кар’ép) – dwa miejsca wysoko położone we wsi W., w których znajduje się żwir, powstałe po wybranym żwirze, por. *Łˈysaja harˈa* oraz *Żwirounia*. Z błr. *кар’ер*, z ros. *карьер* ‘otwarte wykopalisko piasku, gliny itd.’.

Kaziˈulici (Казю́ліці) – teren w S., południowy wschód wsi, zamieszkały niegdyś przez rodzinę znaną tam jako *Kaziulici* (dziadek miał na imię *Kaziˈuk* – lit. *Kaziulis*), stąd nazwa.

Kˈudra / Kudziˈarka (Ку́дра / Кудзя́рка) – nisko położone miejsce na wsch. od wsi W., porośnięte łozą i sitowiem (nazywane tak są małe, zabłocone miejsca na polu na innych obszarach), por. lit. *kudra* ‘sadzawka, staw naturalny, niekopany; błoto, bagno; brud; napełnione wodą nisko położone miejsce’. Jest to częsta n. terenowa w gwarach błr., ukr. i pol. na podłożu lit. (i błr.) (por.: Filinowicz, 2018, s. 218; Kondratiuk, 1985, ss. 126–127; SEJL, 2016, s. 586; Вярэніч & Янкоўскі, 1970, s. 128; Лаучюте, 1982, s. 37). Brak analogii przejścia *kudra* > *kudziarka*.

Łantˈy (Ланты́) – tereny w S. przyległe do rzeki Dzitwy. Nazwa niejasna.

Łazˈa / Łˈozy / U łˈozach (Лаза́ / Ло́зы / У ло́зах) – gęstwina pod Girą (na płd. od niej), w W., miejsce nietknięte melioracją, położone nisko, porośnięte łozą; por. błr. *лаза*, *лозы*, *у лозах* ‘Salix, krzew, zarośla wierzbowe’; notuje m.in. Filinowicz (2018, ss. 241–242).

Łˈysaja harˈa (Лы́сая гара́) – jedno z miejsc, gdzie kopano żwir w W., funkcjonuje tu jako *hara* / *łysaja hara* / *karier* / *zwirounia*. Mikrotoponim dość częsty na Białorusi oraz na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim (Filinowicz, 2018, s. 482). Por. *Hara*, *Karier*, *Żwirounia*.

Mahˈiłki (Маги́лкі) – dawny wiejski cmentarz we wsi W., przed reformą rolną 1933–1934 roku cmentarzysko znajdowało się poza wsią (kier. wsch.); por. błr. магілкі ‘cmentarz’.

Myszˈok (Мышо́к) – las w S. w kier. zach. Por. lit. *mìškas* ‘las’ (LVGDB, b.d.). ‘Wsch.-litewski odpowiednik zach.-lit. wyrazu *girià*’ (SEJL, 2016, s. 765).

Na Adamˈonia (На Адамо́ня) – teren przyległy do siedziby mieszkańca; W., kierunek wschodni; od nazwiska *Adamonis*, potocznie, wskazując kier.: *na Adamonia*.

Na Alfˈona (На Альфо́на) – teren przyległy do siedziby na wschód od wsi W.; n. kierunkowa, od imienia *Alfons*, potocznie: *Alfon*.

Na Antasiukˈa (На Антасюка́) – teren przyległy do kolonii na wschód od wsi W.; n. kierunkowa, od imienia *Antoni*, potocznie: *Antasiˈuk*.

Na Buszˈa (На Баўша́) – teren przyległy do siedziby rodziny Bowszysów, na północ od wsi W.; n. kierunkowa, od nazwiska *Bowszys*, forma dopełniacza: *Buszˈa*.

Na Grˈygiela (На Гры́геля) – dawna niezamieszkała kolonia w kierunku wschodnim od wsi W.; n. kierunkowa, od nazwiska *Grygielewicz*, potocznie: *Grygiel*.

Na K'aspara (На Кáспара) – teren przyległy do kolonii zamieszkałej przez rodzinę Kaspierowiczów; na północ od wsi W.; n. kierunkowa, od nazwiska *Kaspierowicz*, potocznie: *Kaspar*.

Na Wajtkun'a (На Вайткунá) – dawna, niezamieszkała obecnie kolonia na wschód od wsi W.; n. kierunkowa, od nazwiska *Wajtkun*.

Na Winc'eśki (На Вінцэ́ськi) – dawna niezamieszkała kolonia na wschód od wsi W.; n. kierunkowa, od imienia *Wincentyna*, deminutivum *Wincesia*, *Winceśka*.

Pad r'eczkaj (Пад рэ́чкай) – łąki we wsi W., przylegające do Dzitwy, dziś osuszone, kiedyś tereny bagniste; nominacja funkcjonuje w W.

Pal'anka / Na pal'ancy / isc'i na pal'anku ‘kierunek na polanę’ (*Паля́нка* / *На паля́нцы* / *ісці́ на паля́нку*) – wysoko położone w W. miejsce między obszarem nisko położonym a lasem Girą (kierunek północno-wschodni), kiedyś z rzadkimi krzakami jodłowca oraz młodymi brzózkami, służące m.in. jako pastwisko. Por. blr. *палянка* (< blr. *паляна*), pol. *polanka* (< pol. *polana*) ‘przestrzeń w lesie pozbawiona drzew’. Początkowo wyraz *polana* oznaczał ‘kawałek ziemi uzyskanej po wykarczowaniu lasu’ (notują m.in.: Filinowicz, 2018, s. 316; Łapicz, 1973, s. 63).

P'alipy (Пáліпы) – nazwa odnosi się do wsi S., używana przez rodziców respondentów, nie udało się jednak uzyskać od nich informacji o miejscu i jego dokładnej lokalizacji. Być może w związku z lit. *palipai* ‘podżoga, podpałka’ (SEJL, 2016, ss. 847–848, 657, 680). Por. toponimy *Paliepė*, *Paliepės*, *Paliepiai* < lit. *líepa* ‘drzewo, mające pachnące zielonkawe lub żółtobiałe miododajne kwiatki; lipa (Tilia)’ (LVGDB, b.d.).

Pał'oska / Pał'oski (Палóска / Палóскі) – łąki położone między wsią W. a rzeką Dzitwą, oddzielone od siebie rowami melioracyjnymi równoległymi do rzeki, por. blr. *палоска*, *палоскі*; ros. *полоска*, *полоски* ‘wąski dział ziemi ornej’. Znane szerzej, por.: Smułkowa (2002, s. 261); Filinowicz (2018, s. 317).

Pias'ok (Пясóк) – piaszczyste miejsce w W. Por. blr. *пясок*. W lmn. *piaski* (*-ie*) notuje m.in. Łapicz (1981, s. 26); Filinowicz (2018, s. 328).

Piatr'y (Пятры́) – taką nazwę nosi miejsce w S. Dziadek gospodarza miał na imię *Piatras*, z uwagi na imię, jak mówiła informatorka, teren przyległy do siedziby rodziny nazywano *Piatry*. Teren leży na północny wschód od drogi biegnącej przez całą wieś ze St. Kaz. do Ż.

Pierah'on (Перагóн) – miejsce, przez które wyprowadza się bydło na pastwisko (są dwa takie miejsca – tuż przy wsi W. z wschodniej strony i w połowie wsi, ponieważ mieszkańcy pasą swoje krowy w dwóch tzw. *kolejkach*[18]); por. blr. *перагон* ‘droga, którą pędzi się bydło na pastwisko (ogrodzona lub nie)’ (Яшкін, 2005, s. 509; znane szerzej: Filinowicz, 2018, ss. 330–331; Łapicz, 1977, s. 35).

Rauczak'i (Раўчакí) – rowy melioracyjne w S., por. blr. *раўчáк* ‘rów’. Por. *rauki* notowane przez A. Filinowicza (Filinowicz, 2018, s. 356).

[18] ‘Ile gospodarz ma krów, tyle dni pasie całe stado według ustalonej kolejności’.

R'eczka (Рэ́чка) – rzeka Dzitwa, płynąca na południe od W., na północ od S. wzdłuż obu wsi; por. blr. *рэчка* 'rzeczka'; notuje Filinowicz (2018, ss. 358–359).

Rojst / R'ojście / R'ojsta / R'ojścia (Ройст / Ро́йсце / Ро́йста / Ро́йсця) – nazwy występują w W. i S.: 1. łąka (po melioracji), kiedyś porosłe łozą bagniste miejsce w W. przylegające do rzeki Dzitwy (na płd. wsch. W.); 2. nisko położone miejsce w S., porosłe łozą, przylegające do lasu (na płd. wsch. S.); blr. gw. *ройст* (*ройста*, *ройстачка*, *ройстра*, *ройсцвіна*) 'porośnięte błoto, zwykle w lesie; zarośla' (СБГП, 1979–1986, t. 4, ss. 302–303), pol. *rojst* 'porośnięte bagna'[19], które z lit. *raistas*, *reistas* 'lasek na bagnistym miejscu'. Nazwa notowana szerzej, por. na innych obszarach, np. w: Вярэніч і Янкоўскі (1970, s. 127); Лаучюте (1982, s. 33); Kondratiuk (1985, s. 167); Садоўская і Савіцкая (2012, s. 133); jako *rojsty* w Rieger (2014, s. 227); Filinowicz (2018, s. 361).

Rajśc'inie (Райсці́не), **Parajśc'i** (Парайсці́), por. lit. *raistỹnė* 'wielkie błoto, błota', lit. n. miejscowa *Paraĩsčiai*; *rejstini* notuje N. Ananiewa (1993, s. 40); *rejstyni* notuje J. Rieger na Brasławszczyźnie (Rieger, 2014, s. 226).

Ruzabi'el (Рузабе́ль) – las, W.; n. niejasna. Hydronimy z członem z lit. *rūžas* według A. Vanagasa mają związek z czerwonym kolorem miejsca (Vanagas, 1981, s. 286). Odnotowano toponimy: *Rudabalė* – od lit. *rùdas* 'ciemnożółty' i lit. *balà* 'grząskie miejsce, zwykle wypełnione wodą (stojącą), błoto'; *Rūdbalė* – 'to samo'; *Rūdeliabalė* – od lit. **rūdelė*, *rūdà* m.in. 'ruda żelazna' oraz lit. *balà*; *Rudibalė*; *Rūžabalė* (LVGDB, b.d.).

Sał'a (Сала́) – las na południowy wschód od wsi S., por. blr. *сала* 'wyspa' (СБГП 1979–1986, t. 4, s. 350) z lit. *salà* 'wyżej położony, suchy obszar ziemi na bagnach; grunta orne, działka między łąkami; wysepka na środku łąki lub pola ze zbożem' (LVGDB, b.d.). Por.: SEJL (2016, s. 1056–1057); Лаучюте (1982, s. 72); ЭСБМ (1978–, t. 11, s. 297).

Sanaż'aci (Санажа́ці) – tereny położone na północy i wschodzie wsi S. Por. blr. сенажаць 'łąka'.

Scieb'uły (Сцебу́лы) – ogólnie o polach w W. od strony wsi Sol. (na północny zachód); n. niejasna; na mapach notowana jest jako *Stabuły* (na podstawie mapy Wojskowego Instytutu Geograficznego z 1926 roku, pas 32, słup 40 Ejszyszki; *Eišiškės/Ejszyszki*, 1926)[20]; można ją wiązać z lit. *stabas* 'idol'[21] czy *stabulė* 'piasta w kole'

---

[19] Wyraz w formie *rojsło*, *rojst* poświadczono w *Słowniku wileńskim* jako prowincjonalizm, 'miejsce bagniste, porosłe trawą, mchem, łozą; grzęzawisko, bagno' (SWil, 1861, cz. 2, s. 1360). Wyraz *rojst* notuje także J. Karłowicz, podając obok litewskie *raistas* (SGP, 1907, t. 5, s. 32).

[20] Wojskowy Instytut Geograficzny Warszawa 1925 – sprawdzono w terenie w 1923 roku, opr. w 1926.

[21] W rejonie wilejskim istnieje miejscowość *Steberaki*; jej białoruska nazwa *Сцебяракі*, jak sądzą etnografowie, inaczej *Стабарагс*, lit. **Staba-ragis*, dosł. 'kamienny róg'. Po polsku nazywana była *Słupi-róg* (SGKP, 1880–1902, t. 10, s. 859). J. Nalepa naliczył na obszarze bałtosłowiańskim około 90 nazw z pruskim rdzeniem **stab-*: **stob-* (Nalepa, 1968, s. 88; 1981, ss. 120–121). W. Smoczyński podaje szereg znaczeń wyrazu *stābas* 'bałwan, posąg bożka pogańskiego', 'statua', 'słup' itd. (SEJL, 2016, s. 1194).

(wariant *stebulė*) (SEJL, 2016, s. 1194; tamże n. miejscowa *Stabulañkiai*). Nie ma podstaw, by łączyć z błr. *Сцебель*, *сцебло*, *сцябло* ‘źdźbło, łodyga, trzon’ (СБГП, 1979–1986, t. 5, ss. 44–45).

Siadz'iba D'ody (Сядзі́ба До́ды) – niezamieszkała kolonia w W., niegdyś mieszkała tam rodzina o nazwisku *Doda*; por. błr. *Дода*.

Siaki'era (Сяке́ра) – łąka, przylegająca do rzeki Dzitwy, mająca kształt siekiery, na południowy wschód od wsi W.; por. błr. *Сякера*; pol. *Siekiera*.

Skiars'ini (Скярсі́ні) – łąki na wsch. wsi W., leżące w poprzek; w związku z lit. *Skersaĩ* ‘w poprzek, poprzecznie’, *skersas* ‘poprzeczny, idący w poprzek’, nazwa rzeki *Skersínė* (SEJL, 2016, ss. 1116–1117).

Skr'endziszki (Скрэ́ндзішкі) – las w S. położony w kierunku wsi Str., pasano tam bydło (o pastwiska było trudno z powodu podmokłych terenów dookoła). Możliwa derywacja suf. *-išk-* od lit. *skrañdas* ‘szczapa; łuczywo’ albo *skrañdas* ‘poła odzienia’ (por.: SEJL, 2016, s. 1131).

Stab'uły zob. Ścieb'uły.

Szył'y (Шылы́) – 1. mały lasek na wsch. od wsi W., ponad 20 lat temu w dużej części został wykarczowany i zaorany przez miejscowy kołchoz; 2. S., ‘las’, por. lit. *šilas* ‘las wysokich prostych drzew iglastych, sosny’ (por. LVGDB, b.d.; SEJL, 2016, s. 1289).

T'ankuma (Та́нкума) – miejsce w S. za tzw. *biandrowią*, porośnięte olchą, południowy wschód wsi. Por. lit. *tankumà*, *tankùmas* ‘gęstwina, zarośla’ (LVGDB, b.d.).

Wałk'a (Валка́) – łąka w S. od drogi (St. Kaz. – Ż.) do rzeki Dzitwy; kiedyś pasano tam bydło; północny wschód wsi. Por. lit. *valkà* ‘kałuża; błotniste miejsce, gdzie stale stoi woda’ (por.: LVGDB, b.d.; МБ, 1974, s. 39). Jest częstym hydronimem (SEJL, 2016, s. 1495).

Warcz'a (Варча́) – fragment lasu i krzewów w S. Możliwy, aczkolwiek niejasny, związek z lit. *varčià* ‘słup, na którym obraca się skrzydło wrót’, ‘drewniana oprawa drzwi, futryna, ościeżnica’, ‘skrzydło drzwi’ (SEJL, 2016, s. 1501).

W'ary (Ва́ры) – pastwisko w S. Por. lit. *varas* ‘żerdź’, *varyklà* ‘wygon’ < *varyti*, *varo* ‘wyganiać’; *variklà* ‘droga, którą pędzi się bydło na pastwiska’ (LVGDB, b.d.). Por.: Ananiewa (1993, s. 40); SEJL (2016, ss. 1500, 1504).

Wi'oska / Na wi'oscy (Вёска / На вёсцы) – teren zwartej wsi W., na którym przed rokiem 1933 mieszkali wszyscy mieszkańcy miejscowości; błr. *вёска*, pol. *wioska*.

Z'asianka (За́сянка) – miejsce na wschodzie wsi W., dawniej podmokłe i porosłe łozą i olszyną, później wykarczowane i w części zabudowane. Autorzy *Mikrotoponimii Białorusi* zanotowali nazwę błr. *засенька* w rej. werenowskim we wsi St. Śm. i interpretują ją jako pożyczkę z lit. *zõsienkos* ‘łąka kośna’[22] (МБ, 1974, s. 96). N. niejasna. Może mieć związek z lit. toponimami i mikrotoponimami, np. *Zasinytis*, *Zasinytė* itd., z hydronimami *Žaseta*, *Zasečiai*, gdzie występuje rdzeń *žąs-*, jak w *žąsis* ‘gęś’

[22] Prawdopodobnie chodzi tu o obiekt tak nazywany, a nie o znaczenie wyrazu.

(Vanagas, 1981, s. 398), *žą̃sinas* ‘samiec gęsi’ (LVGDB, b.d.), lub innymi nazwami miejscowymi: *Žąsinas*, *Žąsinaĩ* itd. oraz nazwami rzek *Žąsinas*, *Žąsinùkas* itd. < lit. *žąsìs* ‘gęś’ (SEJL, 2016, s. 1609).

Z'usal (Зýсаль) – pole na wzniesieniu na płd. od W.; n. niejasna. Może mieć związek z lit. *salà* jako suche wzniesienie na bagnie (por. *Sala*), *Zusalis* < **Žu-salis* < **Ažu-salis* (*ž* > *z*) ‘miejsce położone za wyspą (za *sala*)’.

Ż'ucialci (Жýцяльці) – pagórek w S. w kierunku wsi Ic. N. niejasna. Może mieć związek z lit. *tìltas* ‘most’, *tìltinti* ‘stawiać, przerzucać most’ (SEJL, 2016, s. 1388). Nazwa *Ùžtilčiai* oznacza ‘miejsce za mostem’ (LVGDB, b.d.), tymczasem wariant *Żucialci* zawiera prefiks o postaci wsch.-lit. *žu-* < *ažu-* ‘za-’.

Ż'upiarwi (Жýпярві) – pole na płn. od wsi W., za Girą, położone przy dopływie rzeki Dzitwy; może mieć związek z lit. *purvas* ‘błoto, błocko’, znaczenie etymologiczne ‘Zabłocie’; tam też są wymienione liczne n. miejscowe, np. *Purvaĩ*, *Purviaĩ*, *Purvliai*, *Purvynė*, *Purvińkės*, *Aŋpurviaĩ*, *Papurviai*, *Ùžpurviai* (SEJL, 2016, s. 976), prefiks wsch.-lit. *žu-* < *ažu-* ‘za’.

Żwir'ounia (Жвірóўня) – dwa miejsca wysoko położone (we wsi W.), skąd brano żwir; por. błr. *жвіроўня* i pol. *żwirownia* ‘miejsce, gdzie wydobywa się żwir’. Notują m.in. Садоўская i Савіцкая (Садоўская & Савіцкая 2012, s. 130).

* * *

Z monografii *Mikrotoponimia Białorusi*, do której materiał zbierano w latach sześćdziesiątych XX wieku, wyekscerpowano cztery zanotowane podczas badań w Wojkuńcach nazwy: *Гíра* ‘las’, *Гудзíнкі* ‘pole’, *Скерсíні* ‘pole’, *Шылы́* ‘pole’ (МБ, 1974, ss. 59, 66, 216, 222, 228, 259). Dwie z nich (*Гудзíнкі* i *Шылы́*) odnoszą się do innych desygnatów, niegdyś ‘pole’, obecnie – ‘las’. Kolejne dwie nazwy: *сала́ля* oraz *стоні́і* (lmn.), obie w znaczeniu ‘pole’, nie zostały poświadczone podczas eksploracji.

W Składańcach nie zbierano materiału do МБ (1974).

W przekonaniu miejscowych mieszkańców wszystkie określenia łąk, lasów, pól itd. są nazwami gwarowymi, w tzw. języku prostym[23].

[23] O „prostych ludziach”, miejscowych chłopach i „języku prostym” jako miejscowej gwarze (białoruskiej, litewskiej, polskiej) więcej w monografii (Kozłowska-Doda, 2021, ss. 65–69, 90–94). Por. wypowiedź mężczyzny urodzonego w 1955 roku, zanotowaną w Składańcach: „Ліха іх ведае. Гэта ўсё па-просту, ані па-польску, ані па-літоўску. Які ест, ту ўсё па-просту. Бацькі таксама так гаварылі, як і мы гаворым, якія кусты, якія лясы... Як Солы, то Солы і бацькі казалі. Ажарэйці, ту Ажарэйці і бацькі... Скрэндзішкі, і бацькі Скрэндзішкі... Этак. І бацькі, па бацькох і мы сталі” [Licho go wie. Wszystko to jest po prostu, ani po polsku, ani po litewsku. Jaki jest, to wszystko po prostu. Rodzice tak mówili, jak i my mówimy, jakie krzewy, jakie lasy… Jak Soły, to Soły i rodzice mówili. Ażarejci, to Ażarejci

8. Wnioski

Analiza nazw miejsc niezamieszkałych obu wsi pozwala na sformułowanie bardziej ogólnych wniosków. Z przekonaniem można stwierdzić, że lokalne nazewnictwo krajobrazu: łąk, lasów, pastwisk, pól itd. przekazywane jest przez miejscową ludność z pokolenia na pokolenie. Językowa asymilacja ludności bałtyckiej w kierunku słowiańskim (dziś głównie białoruskim) w komunikacji codziennej jest o krok do przodu w porównaniu z miejscową mikrotoponimią, która też się zmienia, nazwy litewskie zanikają, są używane coraz rzadziej. Szybciej procesy asymilacyjne postępują tam, gdzie jest więcej mieszkańców w młodszym i średnim wieku (tak do niedawna było w Wojkuńcach, choć i tu obecnie liczba młodzieży jest znikoma).

Na przekształcenie nazw miejsc niezamieszkałych wpływają zmiany społeczne (językowe, tożsamościowe, demograficzne) ludności. Zmiany gospodarcze, ingerencje człowieka w naturalne środowisko, np. melioracja i w konsekwencji zniknięcie terenów bagnistych, również pociągają za sobą pewne przeobrażenia w nazewnictwie miejsc niezamieszkałych – mimo to do dziś przetrwały dawne litewskie mikrotoponimy, funkcjonujące nieraz jako synonimy nowych.

Nazw własnych z języka na język się nie tłumaczy, jednak kryterium genetyczne jest podstawą klasyfikacji tych nazw. Większość mikrotoponimów obu wsi ma dające się jasno określić pochodzenie: litewskie, białoruskie, polskie, rosyjskie. Sporą liczbę mikrotoponimów Wojkuńców stanowią adaptowane przez gwarę białoruską lituanizmy, a wśród nich: *Gira*, *ˈIżdżygini*, *Gujˈel*, *Kˈudra*, *Skiarsˈini*, *Rojst* i formy pochodne oraz *Zˈusal*, *Żˈupiarwi*, *Szyłˈy*. Utrwaliły one przedwojenną topografię miejscowości. Niektóre mikrotoponimy pochodzenia bałtyckiego są trudne do zinterpretowania. W Składańcach poświadczono głównie nazwy litewskie.

Mimo udokumentowanej licznej grupy nazw bałtyckich w Wojkuńcach przeważają obecnie nazwy białoruskie: *Kala kancawˈoha*, *Łazˈa*, *Łˈysaja harˈa*, *Mahˈiłki*, *Piasˈok*, *Pierahˈon*, *Żwirˈounia* itd. Za polonizm można uznać jedynie nazwę *Bacіˈan* (w gwarze białoruskiej z akcentem wygłosowym). Wyekscerpowano wyrazy wspólne dla języka białoruskiego i polskiego: *Alszynˈa*/*Olszynˈa*, *Paliˈanka*/*Polˈanka*, *Siakiˈera*/*Siekiˈera*, *Wioska* (w obu językach); w ich przypadku jedynie wymowa może przemawiać na rzecz gwary białoruskiej. Terenowe nazwy rosyjskie *Karjˈer*, *Kalˈektar*, *Palˈoska* odzwierciedliły w języku zmiany, które zaszły po II wojnie światowej i związane z osuszaniem gruntów. W Składańcach słowiańskie nazwy prezentują jedynie *Rauczakˈi* i *Sanażˈaci*, są to białoruskie nazwy gwarowe.

Pochodzenie odosobowe (rodowe) w Wojkuńcach mają następujące nazwy wskazujące na dawnego właściciela gruntu/domostwa lub na tereny przyległe do miejsca

---

i rodzice… Skrendziszki/Skrędziszki, i rodzice Skrendziszki/Skrędziszki… Tak. I rodzice, po rodzicach i my zaczęliśmy – tłum. J.K.-D.].

zamieszkania: *Na Gr'ygiela*, *Na Wajtkun'a*, *Na Winceśki*, *Siadziba Dody* itd. W Wojkuńcach najczęściej są to wyrażenia przyimkowe, wyjątkowo – nazwy komponowane (nie są one liczne); są to nazwy lokalizujące, dawne posesywne. W Składańcach nazwy odosobowe nie są częste: *Piatr'y*, *Kazi'ulici*. Nie stanowią one nazw miejsc zamieszkałych, jedynie jako lokalizujące nawiązują do stanu z przeszłości.

W Wojkuńcach przeważają nazwy topograficzne (*Biar'eznik*, *Gidr'uciszki*, *Z'asianka*, *Ż'upiarwi*, *Żwir'ounia* itd.), nazwy kulturowe nie są liczne (*Skiers'ini*, *Karj'er*, *Kal'ektar* itd.). W Składańcach nazwy kulturowe są rzadkością, większość, jak w przypadku sąsiedniej wsi, stanowią nazwy topograficzne (*Sanaż'aci*, *Skr'endziszki*, *Rojst* itd.).

Wykaz skrótów

błr. – białoruski
gm. – gmina
gub. – gubernia
gw. – gwarowy
Ic. – Iciuny
kier. – kierunek
lit. – litewski
lmn. – liczba mnoga
łot. – łotewski
n. – nazwa
opr. – opracowany
P. – Poleckiszki
płd. – południe
płn. – północ
Poh. – Pohorodno
pol. – polski
psł. – prasłowiański
rej. – rejon
ros. – rosyjski
S. – Składańce
Sol. – Soliszki
St. Kaz. – Stara Kazakowszczyzna
St. Śm. – Stare Śmilginie
Str. – Straczuny
stbłr. – starobiałoruski
suf. – sufiks
W. – Wojkuńce
wsch. – wschód
wsch.-lit. – wschodniolitewski
woj. – województwo
zach. – zachód
zach-lit. – zachodniolitewski
Ż. – Żyrmuny

Skróty źródeł bibliograficznych

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* (b.d.).
LVGDB – *Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė* (b.d.).
SEJL – *Słownik etymologiczny języka litewskiego* (Smoczyński, 2016).
SGKP – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (T. 1–15) (Chlebowski i in., 1880–1902).

SGP – *Słownik gwar polskich* (T. 5) (Karłowicz, 1907).
SWil – *Słownik języka polskiego* (Cz. 1–2) (Zdanowicz i in., 1861).
МБ – *Мікратапанімія Беларусі: Матэрыялы* (Бірыла & Мацкевіч, 1974).
СБГП – *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча* (Т. 1–5) (Мацкевіч, 1979–1986).
ЭСБМ – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* (Т. 1–) (Мартынаў & Цыхун, 1978–).

Bibliografia

Ananiewa, N. (1993). Mikrotoponimia w gwarach polskich pogranicza słowiańsko-bałtyckiego. W S. Warchoł (Red.), *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych* (ss. 39–48). Wydawnictwo UMCS.

Anonim. (1898). *Obszar języka litewskiego w gubernii wileńskiej* [Osobne odbicie z: *Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne* t. III]. Nakł. Akademii Umiejętności.

Bednarczuk, L. (1999). Litewsko-słowiańskie pogranicze językowe w pierwszej połowie XX wieku w świetle badań Olgierda Chomińskiego. *Acta Baltico-Slavica*, *24*, 95–105.

Chlebowski, B., Walewski, W., & Sulimierski, F. (Red.). (1880–1902). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [SGKP] (T. 1–15). Nakł. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego.

Chomiński, O., & Bednarczuk, L. (2010). Obszar językowy litewski w państwie polskim 1927–1933. *Acta Baltico-Slavica*, *34*, 197–261. https://doi.org/10.11649/abs.2010.014

Dobrosielska, A. (2013). Opór Prusów wobec zakonu krzyżackiego w dobie podboju i budowy władztwa krzyżackiego: Szkic z antropologii politycznej Prusów. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, *2013*(3), 445–478.

Dzenis, A. (2016, lipiec 4). Prusowie: utraceni kuzyni Łotyszów i Litwinów. *Przegląd Bałtycki*. Pobrano 3 września 2020, z https://przegladbaltycki.pl/2810,prusowie-utraceni-kuzyni-lotyszow-litwinow.html

Eišiškės/Ejszyszki. (1926). Mapa Taktyczna Polski 1:100 000 /1924–1939/. Pobrano 15 grudnia 2022, z http://igrek.amzp.pl/details.php?id=3735

Filinowicz, A. (2018). *Mikrotoponimia dawnego powiatu sokólskiego*. Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku.

Garšva, K. (2002). Pelesos-Varanavo apylinkių šnekta. W N. Vėlius (Red.), *Lydos krašto lietuviai: monografija* (T. 2, ss. 566–575). Poligrafija ir informatyka.

Girdenis, A., & Zinkevičius, Z. (1966). Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos. *Kalbotyra*, *14*, 139–147. https://doi.org/10.15388/Knygotyra.1966.18940

Górski, T. (1970). *Stosunek biskupa Jerzego Matulewicza do spraw językowych w diecezji wileńskiej 1918–1925*. Brak wydawcy.

Jurkiewicz, J. (1994). Osadnictwo polskie w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle badań historycznych. *Acta Baltico-Slavica*, *22*, 237–255.

Karłowicz, J. (1907). *Słownik gwar polskich* [SGP] (T. 5). Nakł. Akademii Umiejętności.

Kondratiuk, M. (1974). *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Kondratiuk, M. (1985). *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Kondratiuk, M. (1995). O metodologii badań onomastycznych na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim i słowiańsko-bałtyckim. W M. Kondratiuk (Red.), *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim* (ss. 195–203). Uniwersytet Warszawski, Filia w Białymstoku, Zakład Filologii Wschodniosłowiańskich.

Kondratiuk, M. (2016). *Nazwy geograficzne i osobowe Białostocczyzny*. Orthdruk.

Kozłowska-Doda, J. (2021). *Tożsamość, losy i język najstarszych mieszkańców okolic Dociszek na Białorusi (na podstawie badań terenowych z przełomu XX i XXI w.)*. Wydawnictwo Werset.

Lietuvių kalbos žodynas [LKŽ]. (b.d.). Pobrano 14 lutego 2023, z http://lkz.lt/

Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė [LVGDB]. (b.d.). Pobrano 14 lutego 2023, z https://ekalba.lt/lietuvos-vietovardziu-geoinformacine-duomenu-baze/

Łapicz, C. (1973). Apelatywy geograficzne w nazwach miejscowości powiatu sokólskiego. *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska*, *10*(57), 53–69.

Łapicz, C. (1977). Leksykalne i semantyczne zróżnicowanie nazw dróg i ścieżek w ruskich gwarach Białostocczyzny. *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska*, *12*(80), 31–54.

Łapicz, C. (1981). *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostocczyzny na tle wschodniosłowiańskim*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Marcinkiewicz, J. (2003). *Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie*. Katedra Skandynawistyki i Baltologii UAM.

Mikulėnienė, D. (2018). *Lietuvių tarmėtyra: Genezė, raida ir paradigminiai lūžiai* (Cz. 1). Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Mrózek, R. (1990). *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*. Uniwersytet Śląski.

Mrózek, R. (2016). *Sfera onimiczna języka i jej właściwości kategorialno-funkcjonalne*. Instytut Języka Polskiego PAN.

Nalepa, J. (1968). *Słowiańszczyzna północno-zachodnia: Podstawy jedności*. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Nalepa, J. (1981). W sprawie siedzib Jaćwięgów. *Rocznik Białostocki*, *14*, 117–137.

Obrębska-Jabłońska, A. (1969). Elementy litewskie w mikrotoponimii wschodniej Białostocczyzny. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *8*, 261–270.

Ochmański, J. (1972). Skolwa i Borcie: Zachodniobałtyjskie osadnictwo na Litwie średniowiecznej. W *Z polskich studiów slawistycznych: T. 3. Prace na VII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Warszawie: Historia* (ss. 83–89). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Ochmański, J. (1986). Obcoetniczne osadnictwo na Litwie w XIII i XIV w. W J. Ochmański, *Dawna Litwa: Studia historyczne* (ss. 55–74). Wydawnictwo Pojezierze.

Otrębski, J. (1932). *Wschodniolitewskie narzecze twereckie: Cz. 3. Zapożyczenia słowiańskie*. Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.

Rieger, J. (2014). *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Brasławszczyźnie*. Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa.

Safarewicz, J. (1947). Rozmieszczenie nazw na *-iszki* na pograniczu słowiańsko-litewskim. *Sprawozdania PAU*, *48*, 36–74.

Safarewicz, J. (1956). Litewskie nazwy miejscowe na *-iszki*. *Onomastica*, *2*, 15–63.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych: T. 7: Cz. 1. Województwo nowogródzkie. (1923). Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego.

Smoczyński, W. (1984). Pochodzenie litewskiej nazwy miejscowej *Pilsūdai*, pol. *Piłsudy*. *Onomastica*, *29*, 115–126.

Smoczyński, W. (2001). *Język litewski w perspektywie porównawczej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Smoczyński, W. (2016). *Słownik etymologiczny języka litewskiego* (2. wyd. poprawione i znacznie rozszerzone) [Na prawach rękopisu]. https://archive.org/details/smozynski-slownik-etymologiczny-jezyka-litewskiego-wyd.-2-ie-2016

Smułkowa, E. (2002). *Białoruś i pogranicza: Studia o języku i społeczeństwie*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Szymielewicz, M. (1936). Rzeka Dzitwa. *Ziemia Lidzka*, *1*(1), 5–6.

Tuomienė, N. (2020). Функционирование официальных и местных форм названий на территории периферийного литовского диалекта. W M. Jankowiak & M. Vašíček (Red.), *Slovanské dialekty v jazykovém kontaktu: Nářeční lexikum v pomezních oblastech v minulosti a současnosti* (ss. 65–78). Slovanský ústav Akademie ČR.

Turska, H. (1982). O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie: Przedruk zachowanych fragmentów książki autorki napisanej w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej. W J. Rieger & W. Werenicz (Red.), *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 1, ss. 19–122). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Vanagas, A. (1981). *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Mokslas; Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.

Wasilewski, L. (1925). *Litwa i Białoruś* (3. wyd.). Wydawnictwo J. Mortkowicza Towarzystwo wydawnicze w Warszawie; druk W. L. Anczyca i spółki.

Zdanowicz, A., Szyszka, M. B., Filipowicz, J., Tomaszewicz, W., Czepieliński, F., & Korotyński, W. (1861). *Słownik języka polskiego* (Cz. 1–2) [SWil]. https://eswil.ijppan.pl/

Бірыла, М., & Ванагас, А. (1968). *Літоўскія элементы ў беларускай анамастыцы*. Навука і тэхніка.

Бірыла, М., & Мацкевіч, Ю. (Red.). (1974). *Мікратапанімія Беларусі: Матэрыялы* [МБ]. Навука і тэхніка.

Бубновіч, І., & Сіплівеня, Ж. (2012). Шляхі ўтварэння айконімаў Гродзеншчыны: Родавыя і патранімічныя назвы. *Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы: Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія*, *2012*(1(127)), 49–57.

Внуковіч, Ю. (2010). *Літоўцы Беларусі: Этналагічнае даследаванне*. Беларуская навука.

Вярэніч, В., & Янкоўскі, А. (1970). *Мікратапанімія в. Адамчукі Вільнюскага раёна. W Пытанні беларускай тапаніміі: Матэрыялы Першай беларускай тапанімічнай канферэнцыі (1–3 снежня 1967 г.)* (pp. 123–134). Вышэйшая школа.

Гаршва, К. (1990). Типология современного балтийского двуязычия. W M. Kondratiuk (Red.), *Bałto-słowiańskie związki językowe* (ss. 111–116). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Колькасць насельніцтва населеных пунктаў Гродзенскай вобласці Беларусі паводле перапісу 2019 года. (b.d.). Pobrano 18 stycznia 2023, z http://pop-stat.mashke.org/belarus-census-2019/hrodzienskaja.htm

Крывіцкі, А. (2003). *Дыялекталогія беларускай мовы*. Вышэйшая школа.

Лаучюте, Ю. (1982). *Словарь балтизмов в славянских языках*. Наука – Ленинградское отделение.

Мартынаў, В., & Цыхун, Г. (Red.). (1978–). *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* [ЭСБМ] (Т. 1–). Навука і тэхніка (Беларуская навука).

Мацкевіч, Ю. (Red.). (1979–1986). *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча* [СБГП] (Т. 1–5). Навука і тэхніка.

„Парушаюць міжнародныя абавязкі": Што кажуць у Літве пра русіфікацыю літоўскіх школ у Беларусі. (2022, lipiec 11). Hrodna.life. Pobrano 14 lutego 2023, z https://dzh7f5h27xx9q.cloudfront.net/2022/07/11/lito-skija-shkoly/

Пашкоў, Г. (Red.). (2004). *Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Воранаўскага раёна*. Беларуская энцыклапедыя.

Русакевич, Ю. (1973). Некоторые топонимы, микротопонимы и гидронимы юго-восточной части Литовской ССР. W В. Мартынов (Red.), *Польские говоры в СССР* (Cz. 1, ss. 147–176). Наука и техника.

Садоўская, А., & Савіцкая, Т. (2012). Мікратапонімы вёсак Паляцкішскага сельскага савета Воранаўскага раёна. W *Філалагічнае краязнаўства Гродзеншчыны (Матэрыялы і даследаванні): Зборнік навуковых артыкулаў да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка* (ss. 129–134). ЮрСаПрынт.

Судник, Т. (1978). К изучению следов древних пруссов на территории Белоруссии. W В. Иванов, Л. Невская, Т. Судник, & В. Топоров (Red.), *Этнолингвистические балто-славянские контакты в настоящем и прошлом: Предв. материалы конф., Москва, 11–15 декабря 1978 г.* (ss. 131–133). Академия Наук СССР, Институт славяноведения и балканистики.

Судник, Т. (1980). К истории языковой ситуации Пелясы. W Т. Судник (Red.), *Балто-славянские исследования* (ss. 181–191). Наука.

Шамякін, І. (Red.). (1989). *Этнаграфія Беларусі*. Выдавецтва БелЭн.

Яшкін, І. (2004). Мова Воранаўшчыны. W Г. Пашкоў (Red.), *Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Воранаўскага раёна* (ss. 472–476). Беларуская энцыклапедыя.

Яшкін, І. (2005). *Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў*. Беларуская навука.

Bibliography (Transliteration)

Ananiewa, N. (1993). Mikrotoponimia w gwarach polskich pogranicza słowiańsko-bałtyckiego. In S. Warchoł (Ed.), *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych* (pp. 39–48). Wydawnictwo UMCS.

Anonim. (1898). *Obszar języka litewskiego w guberni wileńskiej* [Osobne odbicie z: *Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne* t. III]. Nakł. Akademii Umiejętności.

Bednarczuk, L. (1999). Litewsko-słowiańskie pogranicze językowe w pierwszej połowie XX wieku w świetle badań Olgierda Chomińskiego. *Acta Baltico-Slavica*, *24*, 95–105.

Biryla, M., & Matskevich, IU. (Eds.). (1974). *Mikratapanimiia Belarusi: Matėryialy* [MB]. Navuka i tėkhnika.

Biryla, M., & Vanahas, A. (1968). *Litoŭskiia ėlementy ŭ belaruskaĭ anamastytsy*. Navuka i tėkhnika.

Bubnovich, I., & Siplivenia, ZH. (2012). Shliakhi ŭtvarėnnia aĭkonimaŭ Hrodzenshchyny: Rodavyia i patranimichnyia nazvy. *Vesnik Hrodzenskaha dziarzhaŭnaha ŭniversitėta imia IAnki Kupaly: Seryia 3: Filalohiia. Pedahohika. Psikhalohiia*, *2012*(1(127)), 49–57.

Chlebowski, B., Walewski, W., & Sulimierski, F. (Eds.). (1880–1902). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [SGKP] (Vols. 1–15). Nakł. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego.

Chomiński, O., & Bednarczuk, L. (2010). Obszar językowy litewski w państwie polskim 1927–1933. *Acta Baltico-Slavica*, *34*, 197–261. https://doi.org/10.11649/abs.2010.014

Dobrosielska, A. (2013). Opór Prusów wobec zakonu krzyżackiego w dobie podboju i budowy władztwa krzyżackiego: Szkic z antropologii politycznej Prusów. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, *2013*(3), 445–478.

Dzenis, A. (2016, July 4). Prusowie: utraceni kuzyni Łotyszów i Litwinów. *Przegląd Bałtycki*. Retrieved September 3, 2020, from https://przegladbaltycki.pl/2810,prusowie-utraceni-kuzyni-lotyszow-litwinow.html

Eišiškės/Ejszyszki. (1926). Mapa Taktyczna Polski 1:100 000 /1924–1939/. Retrieved December 15, 2022, from http://igrek.amzp.pl/details.php?id=3735

Filinowicz, A. (2018). *Mikrotoponimia dawnego powiatu sokólskiego*. Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku.

Garshva, K. (1990). Tipologiia sovremennogo baltiĭskogo dvuiazychiia. In M. Kondratiuk (Ed.), *Bałto-słowiańskie związki językowe* (pp. 111–116). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Garšva, K. (2002). Pelesos-Varanavo apylinkių šnekta. In N. Vėlius (Ed.), *Lydos krašto lietuviai: Monografija* (Vol. 2, pp. 566–575). Poligrafija ir informatyka.

Girdenis, A., & Zinkevičius, Z. (1966). Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos. *Kalbotyra*, *14*, 139–147. https://doi.org/10.15388/Knygotyra.1966.18940

Górski, T. (1970). *Stosunek biskupa Jerzego Matulewicza do spraw językowych w diecezji wileńskiej 1918–1925*. No publisher.

IAshkin, I. (2004). Mova Voranaŭshchyny. In H. Pashkoŭ (Ed.), *Pamiats´: Historyka-dakumental´naia khronika Voranaŭskaha raiona* (pp. 472–476). Belaruskaia ėntsyklapedyia.

IAshkin, I. (2005). *Sloŭnik belaruskikh miastsovykh heahrafichnykh tėrminaŭ*. Belaruskaia navuka.

Jurkiewicz, J. (1994). Osadnictwo polskie w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle badań historycznych. *Acta Baltico-Slavica*, *22*, 237–255.

Karłowicz, J. (1907). *Słownik gwar polskich* [SGP] (Vol. 5). Nakł. Akademii Umiejętności.

Kol´kasts´ nasel´nitstva naselenykh punktaŭ Hrodzenskaĭ voblastsi Belarusi pavodle perapisu 2019 hoda. (n.d.). Retrieved January 18, 2023, from http://pop-stat.mashke.org/belarus--census-2019/hrodzienskaja.htm

Kondratiuk, M. (1974). *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Kondratiuk, M. (1985). *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Kondratiuk, M. (1995). O metodologii badań onomastycznych na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim i słowiańsko-bałtyckim. In M. Kondratiuk (Ed.), *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim* (pp. 195–203). Uniwersytet Warszawski, Filia w Białymstoku, Zakład Filologii Wschodniosłowiańskich.

Kondratiuk, M. (2016). *Nazwy geograficzne i osobowe Białostocczyzny*. Orthdruk.

Kozłowska-Doda, J. (2021). *Tożsamość, losy i język najstarszych mieszkańców okolic Dociszek na Białorusi (na podstawie badań terenowych z przełomu XX i XXI w.)*. Wydawnictwo Werset.

Kryvitski, A. (2003). *Dyialektalohiia belaruskaĭ movy*. Vyshėĭshaia shkola.

Łapicz, C. (1973). Apelatywy geograficzne w nazwach miejscowości powiatu sokólskiego. *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska*, *10*(57), 53–69.

Łapicz, C. (1977). Leksykalne i semantyczne zróżnicowanie nazw dróg i ścieżek w ruskich gwarach Białostocczyzny. *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska*, *12*(80), 31–54.

Łapicz, C. (1981). *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostocczyzny na tle wschodniosłowiańskim*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Lauchiute, IU. (1982). *Slovar´ baltizmov v slavianskikh iazykakh*. Nauka – Leningradskoe otdelenie.

Lietuvių kalbos žodynas [LKŽ]. (n.d.). Retrieved February 14, 2023, from http://lkz.lt/

Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė [LVGDB]. (n.d.). Retrieved February 14, 2023, from https://ekalba.lt/lietuvos-vietovardziu-geoinformacine-duomenu-baze/

Marcinkiewicz, J. (2003). *Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie*. Katedra Skandynawistyki i Baltologii UAM.

Martynaŭ, V., & Tsykhun, H. (Eds.). (1978–). *Ėtymalahichny sloŭnik belaruskaĭ movy* [ĖSBM] (Vols. 1–). Navuka i tėkhnika (Belaruskaia navuka).

Matskevich, IU. (Ed.). (1979–1986). *Sloŭnik belaruskikh havorak paŭnochna-zakhodniaĭ Belarusi i iae pahranichcha* [SBHP] (Vols. 1–5). Navuka i tėkhnika.

Mikulėnienė, D. (2018). *Lietuvių tarmėtyra: Genezė, raida ir paradigminiai lūžiai* (Pt. 1). Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Mrózek, R. (1990). *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*. Uniwersytet Śląski.

Mrózek, R. (2016). *Sfera onimiczna języka i jej właściwości kategorialno-funkcjonalne*. Instytut Języka Polskiego PAN.

Nalepa, J. (1968). *Słowiańszczyzna północno-zachodnia: Podstawy jedności*. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Nalepa, J. (1981). W sprawie siedzib Jaćwięgów. *Rocznik Białostocki*, *14*, 117–137.

Obrębska-Jabłońska, A. (1969). Elementy litewskie w mikrotoponimii wschodniej Białostocczyzny. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *8*, 261–270.

Ochmański, J. (1972). Skolwa i Borcie: Zachodniobałtyjskie osadnictwo na Litwie średniowiecznej. In *Z polskich studiów slawistycznych: Vol. 3. Prace na VII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Warszawie: Historia* (pp. 83–89). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Ochmański, J. (1986). Obcoetniczne osadnictwo na Litwie w XIII i XIV w. In J. Ochmański, *Dawna Litwa: Studia historyczne* (pp. 55–74). Wydawnictwo Pojezierze.

Otrębski, J. (1932). *Wschodniolitewskie narzecze twereckie: Pt. 3. Zapożyczenia słowiańskie*. Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.

"Parushaiuts´ mizhnarodnyia abaviazki": Shto kazhuts´ u Litve pra rusifikatsyiu litoŭskikh shkol u Belarusi. (2022, July 11). Hrodna.life. Retrieved February 14, 2023, from https://dzh7f5h27xx9q.cloudfront.net/2022/07/11/lito-skija-shkoly/

Pashkoŭ, H. (Ed.). (2004). *Pamiats´: Historyka-dakumental´naia khronika Voranaŭskaha raiona*. Belaruskaia ėntsyklapedyia.

Rieger, J. (2014). *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Brasławszczyźnie*. Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa.

Rusakevich, IU. (1973). Nekotorye toponimy, mikrotoponimy i gidronimy iugo-vostochnoĭ chasti Litovskoĭ SSR. In V. Martynov (Ed.), *Pol´skie govory v SSSR* (Pt. 1, pp. 147–176). Nauka i tekhnika.

Sadoŭskaia, A., & Savitskaia, T. (2012). Mikrataponimy viosak Paliatskishskaha sel´skaha saveta Voranaŭskaha raiona. In *Filalahichnae kraiaznaŭstva Hrodzenshchyny (Matėryialy i dasledavanni): Zbornik navukovykh artykulaŭ da 100-hoddzia z dnia naradzhėnnia Maksima Tanka* (pp. 129–134). IUrSaPrynt.

Safarewicz, J. (1947). Rozmieszczenie nazw na *-iszki* na pograniczu słowiańsko-litewskim. *Sprawozdania PAU*, *48*, 36–74.

Safarewicz, J. (1956). Litewskie nazwy miejscowe na *-iszki*. *Onomastica*, *2*, 15–63.

Shamiakin, I. (Ed.). (1989). *Ėtnahrafiia Belarusi*. Vydavetstva BelĖn.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych: Vol. 7: Pt. 1. Województwo nowogródzkie. (1923). Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego.

Smoczyński, W. (1984). Pochodzenie litewskiej nazwy miejscowej *Pilsūdai*, pol. *Piłsudy*. *Onomastica*, *29*, 115–126.

Smoczyński, W. (2001). *Język litewski w perspektywie porównawczej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Smoczyński, W. (2016). *Słownik etymologiczny języka litewskiego* (2nd rev. ed., significantly enlarg.) [As a manuscript]. https://archive.org/details/smozynski-slownik-etymologiczny-jezyka-litewskiego-wyd.-2-ie-2016

Smułkowa, E. (2002). *Białoruś i pogranicza: Studia o języku i społeczeństwie*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Sudnik, T. (1978). K izucheniiu sledov drevnikh prussov na territorii Belorussii. In V. Ivanov, L. Nevskaia, T. Sudnik, & V. Toporov (Eds.), *Ėtnolingvisticheskie balto-slavianskie kontakty v nastoiashchem i proshlom: Predv. materialy konf., Moskva, 11–15 dekabria 1978 g.* (pp. 131–133). Akademiia Nauk SSSR, Institut slavianovedeniia i balkanistiki.

Sudnik, T. (1980). K istorii iazykovoĭ situatsii Peliasy. In T. Sudnik (Ed.), *Balto-slavianskie issledovaniia* (pp. 181–191). Nauka.

Szymielewicz, M. (1936). Rzeka Dzitwa. *Ziemia Lidzka*, *1*(1), 5–6.

Tuomienė, N. (2020). Funktsionirovanie ofitsial´nykh i mestnykh form nazvaniĭ na territorii periferiĭnogo litovskogo dialekta. In M. Jankowiak & M. Vašíček (Eds.), *Slovanské dialekty v jazykovém kontaktu: Nářeční lexikum v pomezních oblastech v minulosti a současnosti* (pp. 65–78). Slovanský ústav Akademie ČR.

Turska, H. (1982). O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie: Przedruk zachowanych fragmentów książki autorki napisanej w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej. In J. Rieger & W. Werenicz (Eds.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 1, pp. 19–122). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Vanagas, A. (1981). *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas.* Mokslas; Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.

Viarėnich, V., & IAnkoŭski, A. (1970). Mikratapanimiia v. Adamchuki Vil´niuskaha raiona. In *Pytanni belaruskaĭ tapanimii: Matėryialy Pershaĭ belaruskaĭ tapanimichnaĭ kanferėntsyi (1–3 snezhnia 1967 h.)* (pp. 123–134). Vyshėĭshaia shkola.

Vnukovich, IU. (2010). *Litoŭtsy Belarusi: Ėtnalahichnae dasledavanne*. Belaruskaia navuka.

Wasilewski, L. (1925). *Litwa i Białoruś* (3rd ed.). Wydawnictwo J. Mortkowicza Towarzystwo wydawnicze w Warszawie; druk W. L. Anczyca i spółki.

Zdanowicz, A., Szyszka, M. B., Filipowicz, J., Tomaszewicz, W., Czepieliński, F., & Korotyński, W. (1861). *Słownik języka polskiego* (Pt. 1–2) [SWil]. https://eswil.ijppan.pl/

Mikrotoponimia wsi Wojkuńce i Składańce w rejonie werenowskim na Białorusi (na materiale zebranym na przełomie XX i XXI wieku)

Streszczenie

Artykuł prezentuje analizę nazw terenowych wsi Wojkuńce i Składańce położonych w rejonie werenowskim na Białorusi (dawny powiat lidzki w przedwojennej Polsce). Z badań historycznych wynika, że miejscowości powstały w wyniku czternastowiecznej kolonizacji przez ludność zachodniobałtycką z pruskiej ziemi Barty (Barcji); mieszkańcy tych wsi byli nazywani dawniej *barciakami* (jedna z wersji gwarowych). Celem artykułu jest ustalenie, czy i w jakim stopniu osadnictwo i późniejsze kontakty językowe wpłynęły na współczesne miejscowe nazewnictwo terenowe (nazwy pól, lasów, mokradeł itd.). Artykuł ma charakter materiałowo-interpretacyjny. Analiza mikrotoponimii wykazała, że większość nazw ma związek z topografią terenu, inne – to nazwy odantroponimiczne, rzadziej występują nazwy kulturowe. W materiale onimicznym przeważają derywaty semantyczne, a wśród derywatów słowotwórczych najczęstsze są nazwy odapelatywne oraz nazwy odosobowe. Poświadczone są zarówno liczne lituanizmy, jak i nazwy słowiańskie (głównie białoruskie, pojedyncze polskie i rosyjskie). Opracowanie dowodzi, że gwara litewska w obu wsiach, zarówno w Wojkuńcach, jak i w Składańcach, nie jest obecnie używana, a litewskie nazwy terenowe zanikają.

Słowa kluczowe: mikrotoponimia; powiat lidzki (Polska przedwojenna); rejon werenowski (Białoruś); pogranicze bałtycko-słowiańskie; etymologia

Microtoponymy of Two Villages (Vaikuntsy and Skladantsy) in the Voranava District in Belarus (on the Basis of Material Collected at the Turn of the Twenty-First Century)

Abstract

This article presents an analysis of local toponyms in the villages of Vaikuntsy and Skladantsy in the Voranava district in Belarus (formerly part of the Lida district of the Second Polish Republic). Historical research indicates that both of them were established as a result of fourteenth-century colonisation by the West Baltic population from the Prussian land of Bartia; their inhabitants used to be called *bartsiaki* (one of the dialectal versions of the name). The study aims to answer the question

whether and to what extent settlement and subsequent linguistic contacts influenced the modern local toponymy of the area (names of fields, meadows, forests, wetlands, etc.). The article presents linguistic material and offers its interpretation. The analysis of microtoponymy in focus shows that most of the names are related to the topography of the area, while others are anthroponymic names and, less often, cultural names. In the material collected, the predominant category is that of semantic derivatives. Considering word-formation derivatives, most of them were derived from appellatives and personal names. The list of microtoponyms includes numerous Lithuanisms as well as Slavic names (mainly Belarusian, rarely Polish and Russian). The study indicates that the Lithuanian local dialect of the two villages (Vaikuntsy and Skladantsy) is not currently used, and that Lithuanian local toponyms are disappearing.

Keywords: microtoponymy; Lida district (Second Polish Republic); Voranava district (Belarus); Baltic-Slavic borderland; etymology

Dr hab. Jadwiga Kozłowska-Doda, Associate Professor at the Faculty of Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin; PhD – 2004, Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences in Kraków; habilitation in Slavic linguistics – 2017, Faculty of Humanities, Maria Curie-Skłodowska University. Author of two books, over seventy scholarly articles and reviews; co-editor of the journal *Studia Białorutenistyczne* [Belarusian Studies] (since 2018). She has conducted research on the linguistic and cultural heritage of Poles in Belarus (mainly in the Voranava district). She studies local dialects, sociolects of descendants of nobility and peasants, history and language of the former north-eastern borderlands of Poland (modern territory of Belarus), language of cemetery inscriptions, funeral rites; she also deals with the linguistic worldview (image of the world) on the material of the Belarusian language; her scholarly interests include dialectology, sociolinguistics and ethnolinguistics.

Bibliography (selected): (with J. Adamowski and H. Mickiewicz), Śmierć i pogrzeb w relacjach Polaków mieszkających na Białorusi [Death and funeral in the accounts of Poles living in Belarus], *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury* 9/10, Lublin 1998, 253–318; Język polski napisów cmentarnych z Białorusi środkowej (rejon dzierżyński) [The Polish language of cemetery inscriptions in central Belarus (Dziarzhynsk district)], in: E. Wolnicz-Pawłowska & W. Szulowska (eds.), *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim* [Polish language contacts in the eastern borderland], Warszawa (Warsaw) 2000, 109–122; *Паняцце ДОМ у сучаснай беларускай мове* [The concept of home/house in contemporary Belarusian language], Lublin 2015; Białoruś jako pogranicze a pogranicza Białorusi: zarys problematyki badań językoznawczych

z przełomu XX i XXI w. [Belarus as a borderland and borderlands of Belarus: Some problems of linguistic research at the turn of the twentieth and twenty-first centuries], *Studia Białorutenistyczne* 10, Lublin 2016, 235–262; *Tożsamość, losy i język najstarszych mieszkańców okolic Dociszek na Białorusi (na podstawie badań terenowych z przełomu XX i XXI w.)* [Identity, fates and language of the oldest residents of Dotsishki district in Belarus (on the basis of field research material from the turn of the twentieth and twenty-first centuries)], Lublin 2021.

Correspondence: Jadwiga Kozłowska-Doda, Institute of Linguistics and Literary Studies, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland, e-mail: jadwiga.kozlowska-doda@mail.umcs.pl

Support of the work: The study was conducted at the author's own expense.

Competing interests: The author states that there is no conflict of interest to disclose .

Publication history: Received: 2024-08-21; Accepted: 2025-07-31; Published: 2025-12-31